
5. ศึกษาเรื่อง “ภาพถ่ายสอนหลาน” ในแนวทางสังเขปของวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธา พินิจภูวดล

คำนำ

ช่องว่างๆ ในชีวิตแสนสั้นของคนเรานั้นกว้างขวางพอที่จะบรรจุสิ่งดีๆ ลงไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งดีๆ ทางปัญญาที่เชื่อมต่อกับสิ่งดีๆ ทางจิตใจ

ความรู้วิทยาการ หรือศาสตร์ต่างๆ ได้เจริญรุ่งเรืองล้ำหน้าไปไกล แต่ก็มักจะเป็นปฏิปักษ์กับความดีงามหรือศีลธรรมในจิตใจคน เราเคยเห็นคนที่ฉลาดปราดเปรื่อง มีความสามารถสูงและรอบตัวที่มีจิตใจหยาบกระด้าง เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ เราเคยเห็นคนที่มีจิตใจงดงามเสียสละที่ตกเป็นเหยื่อของคนฉลาดรอบรู้ร้อยเล่ห์ เราไม่ค่อยจะเห็นคนฉลาดปราดเปรื่องที่เสียสละ มีจิตใจงดงามอ่อนโยน... โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ของบ้านเมืองที่อยู่ในภาวะผันผวน เศรษฐกิจตกต่ำ และจำนวนประชากรที่เพิ่มทวีขึ้นเป็นอันมากและรวดเร็ว ทำให้ภาวะการครองชีพฝืดเคือง ในภาวะเช่นนี้ผู้คนก็ย่อมจะเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน คนที่อคยหากยากไร้น้อยคนที่สามารถ

รับสภาพจิตใจทั้งความเสียสละในขณะที่ชีวิตถูกบีบคั้นรอบด้าน อย่างไรก็ตาม คนเหล่านี้ก็อยากสลัดสภาวะเลวร้ายของชีวิตออกไป แล้วแสวงหาการปลดปล่อยประโลมใจ หนังสือบันเทิงเริงรมย์ได้เข้ามามีบทบาทปลดปล่อยประโลมใจให้คลายทุกข์ขมขื่นและในขณะที่เดียวกันก็ได้บรรจุสิ่งดึงดูดประทับใจไว้ในชีวิตใจที่ได้สงบเยือกเย็นลงแล้ว

หนังสือดีที่สร้างสรรค์ความบันเทิงสุข ความรอบรู้และสิ่งดึงดูดใจร่วมกันนั้น ตามภาษาของวิชาวรรณคดีเรียกว่า **วรรณกรรมคำสอน** (Didactic literature) ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับวรรณกรรมประเภทอื่นๆ วรรณกรรมคำสอนได้แก่ ตำราวิชาการต่างๆ ที่แต่งเป็นร้อยกรอง เช่น ฤคเวท ตำราเลี้ยงสัตว์ (les Bestiaires) ภาพของโลก (les images du monde) เรื่องดอกกุหลาบ (Le Roman de la Rose) ฯลฯ คำเทศน์ต่างๆ เช่นมหาชาติคำหลวง เวสสันดรชาดก ฯลฯ สุภาษิตต่างๆ เช่นสุภาษิตพระร่วง หิโตปเทศ โคลงโลกนิติ รวมทั้งกาพย์ปู่สอนหลานและกาพย์หลานสอนปู่ด้วย

ต่อไปนี้ ใคร่ขอเสนอผลการวิเคราะห์ศึกษา “กาพย์ปู่สอนหลาน” ในแนวทางวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ซึ่งมีมุ่งศึกษาถึง บ่อเกิด อิทธิพล สัมพันธภาพ และศาสตร์ ดังนี้

1) บ่อเกิด (Sources)

วิชาวรรณคดีเปรียบเทียบมีจุดมุ่งหมายศึกษาบ่อเกิดของวรรณกรรม ซึ่งหมายถึงที่มาดั้งเดิม หรือต้นกำเนิดของวรรณกรรมแต่ละชิ้น หรือแต่ละกลุ่ม

แต่ละประเภทของวรรณกรรมประเภทใดประเทศหนึ่ง หรือกลุ่มประเทศที่มี วัฒนธรรมอย่างเดียวกัน วิชาวรรณคดีเปรียบเทียบได้จัดกลุ่มวัฒนธรรมที่ ยิ่งใหญ่ไว้สี่กลุ่มคือ

1. กลุ่มวัฒนธรรมกรีกโรมันโบราณ หมายถึงกลุ่มประเทศที่ได้รับ มรดกวัฒนธรรมจากกรีกโรมันโบราณ เป็นพื้นฐานของความเจริญในชาติ ได้แก่ประเทศอิตาลี ฝรั่งเศส อังกฤษ และประเทศต่างๆ ส่วนมากใน ทวีปยุโรปปัจจุบัน ตลอดจนไปถึงสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ซึ่งชาวยุโรป ได้นำวัฒนธรรมของตนไปปลูกฝังไว้

2. กลุ่มวัฒนธรรมอินเดียโบราณ หมายถึงกลุ่มประเทศที่ได้รับมรดก วัฒนธรรมมาจากประเทศอินเดียโบราณที่เจริญรุ่งเรืองมานาน และได้เผยแพร่ วัฒนธรรมมาทางซีกโลกตะวันออก โดยอาศัยสื่อจากศาสนา (พราหมณ์ – พุทธ) จากการค้าขาย จากการสงคราม และจากการแสวงโชค ฯลฯ ได้แก่ ประเทศ พม่า ไทย ลาว เขมร ชวา มลายู อินโดเนเซีย เป็นต้น

3. กลุ่มวัฒนธรรมจีนโบราณ หมายถึงกลุ่มประเทศที่ได้รับมรดก วัฒนธรรมจากประเทศจีนสมัยโบราณ นับตั้งแต่สมัยของเต๋า และสมัยของ ชงจื้อ เช่นประเทศจีนปัจจุบัน ทั้งผืนแผ่นดินใหญ่ และไต้หวัน ประเทศ เวียดนาม และประเทศญี่ปุ่น (บางส่วน)

4. กลุ่มวัฒนธรรมอิสลาม หมายถึงกลุ่มประเทศที่จะประพฤติกปฏิบัติ ตามกฎแห่งศาสนาอิสลาม ซึ่งพระโมฮัมมัดได้วางไว้อย่างเคร่งครัดและจริงจัง จนกระทั่งเรียกตัวเองว่า “ผู้อุทิศตนเองเพื่อพระเจ้า” ซึ่งเป็นคำแปลของคำ “มอสลิม” หรือ “มอสเล็ม” ได้แก่ประเทศในเครืออาหรับ ประเทศตุรกี

ปากีสถาน เป็นต้น ศิลปวัฒนธรรมอิสลามมีความบริสุทธิ์ งดงามอ่อนช้อย
ด้วยลักษณะเฉพาะพิเศษ ส่วนวรรณกรรมนั้น มีลักษณะเป็นวรรณกรรม-
ศาสนา และการผจญภัยด้วยความกล้าหาญ

สำหรับวรรณกรรมอีสานเรื่อง “กาพย์ปู่สอนหลาน” นี้ จัดอยู่ในกลุ่ม
วัฒนธรรมอินเดียบราหฺม ซึ่งรวมถึงประเทศลาว ประเทศไทย ด้วย

1.1 ผู้แต่ง “กาพย์ปู่สอนหลาน”

พระพุทฺธโฆษาจารย์ ผู้แต่ง “กาพย์ปู่สอนหลาน” เป็นภิกษุ อยู่ ณ
นครลานช้างหรือเวียงจันทน์ ตามที่ปรากฏอยู่ในคอนอรัมภท และตอนท้าย
เรื่องดังนี้

อรัมภท “...ผู้ข้าชื่อว่า “พุทฺธโฆษา” อาจารย์นักปราชญ์ ฉลาดเห็นครอง
หมั่นหมองภายหน้า จึงกล่าวกาพย์กล้า ไว้ถ้ำสอนหลาน”

ตอนท้าย “ตามสำเนาอาจารย์ฉลาด เป็นนักปราชญ์ “พุทฺธโฆษา”
แต่งตำราคำกลอนขอมชู้ ให้ชื่อตั้งกาพย์ปู่สอนหลาน
ชักนันทนาบาปกรรมคนสร้าง อ่างพันพี้อแล้วแม่นความ
“พุทฺธโฆษา” อาจารย์ครูเก่า ผู้เฒ่าเฒ่าสืบต่อกันมา
เป็นเถรอายุเมืองล้านช้าง

“พุทฺธโฆษา” หรือพระพุทฺธโฆษาจารย์ ได้รวบรวมภาษิตที่คนลาว
โบราณยึดถือ และถ่ายทอดด้วยปากต่อปากสืบต่อกันมา ชุนพรหมประศาสน์⁽¹⁾
ได้สันนิษฐานว่า พระพุทฺธโฆษาจารย์คงมีชีวิตอยู่ในสมัย พระเจ้าสุริยวงศา-
ธรรมมิกราช ผู้ครองนครลานช้าง เวียงจันทน์ ระหว่าง พ.ศ. 2181—2237

1) ชุนพรหมประศาสน์, คำปรารภในการพิมพ์ “กาพย์ปู่สอนหลาน” 2509

ตรงกับสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2175—2231) ประมาณ 300 ปีมาแล้ว

ต้นฉบับ “กาพย์ปี่สอหลอดาน” เดิมเขียนด้วยตัวอักษรลาว ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สีริจันโท จันทรศุภสร) เมื่อยังเป็นที่ “พระญาณรักขิต” เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส พระนคร ได้ค้นฉบับภาษาลาวมา แล้วได้ชำระแก้ไขเพิ่มเติม เลือกไว้เฉพาะที่เห็นว่ามีประโยชน์แล้วจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2448⁽²⁾ ข้อความที่ปรากฏอยู่ในตอนท้ายของเรื่องดังนี้

“กลอนทั้งหลายแตกกันพังยาก อ่านลำบากกลับหน้ากลับหลัง
อนิจจังเกิดมีทุกแห่ง เขาจึงแต่งคัดแก้ต่อเสริม
แต่งลงเดิมบ่อนพังบ่ได้ คัดเอาไว้แต่ที่มีคุณ”

ต่อมา พ.ศ. 2501 ชุนพรหมประศาสน์ ได้นำมาเขียนด้วยตัวอักษรไทย กลางและเสียงอ่านภาษาไทยอีสานแล้วนำลงพิมพ์ในวารสารประชาศึกษา ต่อมา พ.ศ. 2515 อาจารย์นิคม วงเวียน ได้นำฉบับชุนพรหมประศาสน์ มาศึกษาอธิบายศัพท์ และถอดความเป็นภาษาไทยกลาง ซึ่งมีผลให้กวีนิพนธ์ “กาพย์ปี่สอหลอดาน” แพร่หลายกว้างไกลขึ้นอีกเป็นอันมาก (การศึกษา “กาพย์ปี่สอหลอดาน” นี้ได้ใช้ต้นฉบับและคำอธิบายศัพท์ของอาจารย์นิคม วงเวียนเป็นหลัก)

1.2 แหล่งที่มา

ในตอนอรรถกถา “พุทธโฆษา” ผู้แต่ง “กาพย์ปี่สอหลอดาน” ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าได้ใช้ “นิทานบ้านนอก” หรือนิทานคติชาวบ้าน กับคัมภีร์ที่พิมพ์ เป็นแหล่งที่มาในการแต่งกวี^๕ ๕

2) นิคม วงเวียน “คู่มือกาพย์”

วิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม, 2515

“จึงกล่าวกาพย์กล่า ไว้ถ้ำสอนหลาน
นิทานบ้านนอก ตำนานอกคัมภีร์
ที่ฉนิทาย...”

1.2.3 คัมภีร์ที่ฉนิทาย เป็นตอนหนึ่งในพระไตรปิฎก ซึ่งมีสามส่วน ส่วนแรกเรียกว่า พระสุตตันตปิฎก ซึ่งมีที่ฉนิทายรวมอยู่ด้วยตอนหนึ่ง ถือว่าเป็นคำกล่าวจากพระโอรสผู้ ของพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธวจนะ

1.2.4 นิทานบ้านนอก เรื่องราวต่าง ๆ และนิทานที่เล่าสู่กันฟังตามชนบทที่นำเข้ามาประกอบในการแต่ง “กาพย์ปู่สอนหลาน” มีอยู่รวม 4 เรื่อง คือ

เรื่องที่ 1 นิทานหมาลา

นิทานเรื่องนี้ยกขึ้นมาประกอบให้เชื่อฟังคำสอนใน “กาพย์ปู่สอนหลาน” อย่าได้ระแวงสงสัยเหมือนกับในนิทานเรื่อง หมาลา

“ไผ่คือปู่สอนสั่งไว้ ไผ่ได้กาพย์ปู่สอนหลาน
ย่านแต่เป็นนิทานหมาลาปางก่อน

หมายความว่า ถ้าใครไม่นับถือ ยึดถือ กาพย์ปู่สอนหลาน เกรงจะเป็นเหมือนนิทานหมาลาที่เล่าไว้ในสมัยก่อน

เรื่องย่อของนิทานหมาลา มีดังนี้ สามีภรรยาคนหนึ่งเก็บลูกฟักพอนจากป่ามาเลี้ยงไว้เพื่อเป็นเพื่อนเล่นของลูกของตน อยู่มาวันหนึ่งได้ปล่อยให้ลูกนอนหลับอยู่ในเปลโดยมีลูกฟักพอนเฝ้าบ้านอยู่ด้วย แล้วทั้งสองก็เดินทางไป ในป่าขณะนั้นได้มีงูเห่าขึ้นมากัดเด็กตาย พ่อฟักพอนเห็นงูเห่าก็เข้ามากัดงูเห่าตาย แล้วคาบไปไว้หน้าเตาไฟ ครั้นสองสามี ภรรยากลับมา ฟักพอนก็วิ่งมา

เกล้าเกลี้ย พันแข้งพันขาด้วยความยินดี มีเลือดไหลจากปาก สองสามภรรยา
เมื่อเห็นเลือดจากปากพังพอนและเห็นลูกนอนตาย ก็สงสัยว่าพังพอนกั้ลูกตน
จึงหันหันฆ่าพังพอนตาย สักครู่หนึ่งจึงได้เห็นงูเห่านอนตายหน้าเตาไฟ จึง
เข้าใจเรื่องราวที่แท้จริงหลังจากที่ได้สูญเสียไปสองอย่างแล้ว คือลูกและพังพอน
ทั้งนี้ก็เพราะ “กินเหนงใจเสียพอนทั้งลูก” ความหวาดระแวงต่อสิ่งซึ่งามนั้น
ย่อมนำความหายนะมาสู่

สิ่งที่น่าสังเกตจากนิทานเรื่องนี้คือ แก้วโครงเรื่อง ซึ่งบังเอิญพ้องกับ
บทกวีนิพนธ์อังกฤษ “เลเวลินกับสุนัข” (Llewelyn and His Dog) กล่าว
ถึงเจ้าชายแห่งเวลส์เหนือ ที่ชื่อว่าเลเวลิน ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 13
(ตรงกับสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี) ประทับ ณ พระตำหนัก ตำบลเบคเซอเลิร์ต
(Beddgelert) ที่แคว้นเวลส์เหนือ ทรงเลี้ยงสุนัขล่าสัตว์ไว้มาก อยู่มาวันหนึ่ง
เจ้าชายเลเวลินได้ออกไปล่าสัตว์โดยทิ้งสุนัขตัวหนึ่งชื่อ เซอเลิร์ตไว้ที่บ้าน กับ
บุครน้อยนอนอยู่ในเปล ครั้นกลับจากล่าสัตว์ เซอเลิร์ตก็วิ่งออกมาช่วย
ความดีใจ มีเลือดเประอยู่เต็มตัวพอเจ้าชายเลเวลินเห็นดังนั้นก็รีบมองหา
บุครน้อย เห็นแต่เปลเปล่าๆ กับผ้าอ้อมกระจายกระจายและเบื่อนเลือด ความ
หุนหันพลันแล่นทำให้เจ้าชายจ้วงคอบแทงสุนัขของตนโดยคิดว่ามันได้ฆ่าบุคร
ของเขาเอง เสียงร้องแสดงความเจ็บปวดของสุนัขทำให้บุครน้อยของเลเวลิน
ร้องขึ้น เลเวลินจึงได้พบบุครซึ่งนอนซ่อนตัวอยู่อย่างปลอดภัย ใกล้ๆ กับ
ตัวบุครน้อยมีสุนัขป่าที่แข็งแรงนอนตายอยู่ เลเวลินจึงได้เข้าใจว่าเซอเลิร์ต
สุนัขที่ซื่อสัตย์ของเขาได้ต่อสู้กับสุนัขป่าจนร่างกายเหวอะหวั่นเพื่อป้องกันชีวิต
ของบุครของเขาเอง เจ้าชายเลเวลินเสียใจในการกระทำของตัวเองมาก เขา

ได้นำทรากรของเซอร์ทที่ซื่อสัตย์มาฝังไว้และสร้างหินจารึกไว้ที่หลุมศพของ
สุนัขด้วยความรักความเสียใจในสัตว์เลี้ยงที่กล้าหาญ และซื่อสัตย์นี้ทำให้เลเวรลิน
กลายเป็นคนเคร่งขรึมและไม่ยิ้มหัวอีกเลยตราบนานชีวิต

จะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องนิทาน หมาลา (ฟังพอนส์กับบงูเห่า) กับเรื่องของ
“เลเวรลินกับสุนัข” นั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งคงเป็นเรื่องบังเอิญที่
ย่อมเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง

สารัตถะ (theme) ของนิทานเรื่องนี้ คือ ความระแวงสงสัยในความคิดที่เป็น
บ่อเกิดแห่งการสูญเสีย

เรื่องที่ 2 นิทานเรื่องหญิงหมั้นฆ่าลูกในท้อง

นิทานเรื่องนี้นำเค้าเรื่องมาจากคัมภีร์พระธรรมบท ยกขึ้นมาประกอบ
คำสอนให้จงเว้นการฆ่าสัตว์ ดังนี้

“โทษปาณาฆาตว์บาปช้าย มนย์กัยย้ายกลับฆ่ากินกัน ดังหญิงหมั้นฆ่า
ลูกในท้อง”

หมายความว่า การฆ่าสัตว์เป็นโทษบาปที่ร้ายแรง เป็นเวรสนองกัน
ไม่มีที่สิ้นสุด ประจวบกับเรื่องหญิงหมั้นฆ่าลูกในครรภ์ (ของคนอื่น)

เรื่องย่อของนิทานเรื่องหญิงหมั้นฆ่าลูกในท้องมีดังนี้ ในสมัยพุทธกาล
พระพุทธองค์เสด็จประทับ ณ พระเชตวัน เมืองสาวัตถี มีสามีภรรยาผู้มั่งคั่ง
อยู่ครอบครัวหนึ่ง มีบุตรชายคนเดียวที่กตัญญูทักเตือนสติผู้บิดามารดาจนแก่
เฒ่า มารดาอยากให้บุตรชายมีภรรยาจึงบอกให้บุตรชายหาภรรยาช่วยแบ่งเบา
ภาระเลี้ยงดูบิดามารดา บุตรชายก็เชื่อฟัง ได้หาหญิงที่ถูกใจผู้หนึ่งมาเป็นภรรยา
ครั้นอยู่นานไปก็ทราบว่าเป็นหมั้น มารดาจึงบอกลูกชายให้หย่าเสีย

แล้วหาหญิงอื่นมาเป็นภรรยาเพื่อจะได้มีลูกไว้สืบสกุล ความล่องรู้ไปถึงภรรยา
ซึ่งเริ่มคิดหาทางแก้ไข โดยตกลงกับสามีว่า จะหาภรรยาน้อยให้ ครั้นได้
ภรรยาน้อยแล้ว ภรรยาหลวงก็มาคิดว่าถ้าภรรยาน้อยมีบุตร ตนก็จะมีฐานะ
ตกต่ำ ดังนั้นจึงทำที่เป็นคนใจกว้าง มีเมตตาจิตต่อภรรยาน้อย จนภรรยา
น้อยไว้วางใจ แล้วภรรยาหลวงก็วางยาแทงลูกให้ภรรยาน้อยกินถึงสองครั้ง ต่อมา
ภรรยาน้อยก็รู้เท่าทันจึงปีติบังไม่ให้ภรรยาหลวงรู้ว่าตนตั้งครรภ์ จนครบเจ็ด-
เดือน ปีติไม่อยู่ ภรรยาหลวงรู้เข้าจึงวางยาแทงลูกอีก คราวนี้ ทั้งเด็กในครรภ์
และภรรยาน้อยเสียชีวิตทั้งคู่ ก่อนตายภรรยาน้อยได้ประกาศจองเวรจองกรรม
ภรรยาหลวงว่า ที่นางตายพร้อมกับบุตรเพราะภรรยาหลวงทำร้าย เกิดชาติใหม่
ขอให้นางได้ฆ่าภรรยาหลวงกับบุตรบ้าง

พอภรรยาน้อยตาย ก็เกิดใหม่เป็นแมว ส่วนภรรยาหลวงครั้นตายแล้ว
ก็ไปเกิดใหม่เป็นไก่ในบ้านเดียวกันกับแมว แมวได้กินไข่ถึงสองใบ พอถึง
ไข่ใบที่สาม แมวก็กั๊กคอไก่ ก่อนตายไก่อี้ร้องประกาศขอผูกกรรมเวรกินแม่
และลูกของแมวในชาติใหม่ต่อไปอีก

พอไก่ตายแล้ว ก็เกิดใหม่เป็นเสื่อ ส่วนแมวเกิดใหม่เป็นกวาง พอกวาง
มีลูก เสื่อก็กินลูกกวางถึงสองครั้ง ครั้งที่สามก็ไต่กินแม่กวางด้วย ก่อนตาย
แม่กวางก็ร้องประกาศผูกอาฆาตจองเวร

พอเสื่อตายแล้ว ก็เกิดใหม่เป็นลูกสาวในตระกูลดีแห่งเมืองสาวัตถี กวาง
เกิดเป็นยักษ์ณี พอนางคลอดลูกยักษ์ณีก็ปลอมตัวมาที่สนิทแล้วอุ้มลูกไปฉีกเนื้อ
กิน ทำเช่นนั้นถึงสองครั้ง ครั้นนางตั้งท้องที่สาม สองสามีภรรยา ก็ตกลงใจ
เดินทางไปคลอดลูกที่บ้านแม่ในเมือง เหตุการณ์เป็นไปด้วยดี สามเดือน

ผ่านไป สองสามภรรยาที่พาบุตรกลับบ้าน ระหว่างทางได้เฝ้าทางเข้ามาใกล้
วัดที่พระพุทธรองค์ประทับ พระพุทธรองค์จึงได้ระงับการจองเวร และคุ้มครอง
สองสามีภรรยาและบุตรให้กลับถึงบ้านโดยสวัสดิภาพ สันเวร สันกรรมกัน
เพียงนี้

ใครฆ่าสัตว์ทำบาป ตายไปแล้วก็ยังเป็นกรรมกลับมาสองทอบจนกว่า
พระพุทธรองค์จะลงมาโปรดกัน

“... โฝงกระทำฆ่าสัตว์เป็นบาป ทายลงคาบเวียนแก้คอบกัน อัจฉริยะ
เป็นเวรจบแล้ว พระยอกแก้วกักให้จึงหาย...”

สารัตถะ (theme) ของนิทานเรื่องนี้คือเวรย่อมสนองคอบด้วยเวร

เรื่องที่ ๑. เปรคนรกออกแลเนื้อ

นิทานเรื่องนี้ยกขึ้นมาประกอบให้เห็นโทษของความโลภ ยืมเงินผู้อื่น
แล้วไม่ใช้หนี้ ถึงจะมีเหตุสุดวิสัยเช่นชากทุนหรือเสียชีวิต ก็ยังมีโทษถึงตัว
และถึงบุตรภรรยาซึ่งมิได้มีส่วนรู้เห็นด้วย

“...เมื่อยอยู่บ้านกับลูกบ่เห็น ผัวเฮ็ดเซฎกรรมเวรมาใส่...”

เนื้อเรื่องย่อมีดังนี้ เปรคนรกคนหนึ่ง ตกนรกเป็นเวลาเจ็ดปี ยมบาล
ให้แลเนื้อออกจากหัวเหลือแต่กระดูก สอบสวนไต่ความว่า เมื่อตอนเป็น
มนุษย์ได้ไปกู้ยืมเงินมา ๑ ชั่ง โดยสัญญาว่าเมื่อครบปีจะคืนให้ ขณะที่นั่งเรือ
กลับบ้าน เรือล่ม เงินก็สูญ จึงทิ้งลูกเมียหนีไปอยู่เมืองอื่นที่เจ้าหน้ตามไม่พบ
พอศิเคราะห์ร้ายถึงแก่ความตาย กำหนดใช้หน้ก็เลยมาแล้ว เจ้าหน้จึงมาเก็บ
วิบททรัพย์สินและจับลูกเมียไปเป็นข้าเงิน เปรคนรกเล่าจบแล้วก็ขอความเมตตา
ให้สุกสันเวรกรรม ขอให้ไต่เกิดในเมืองมนุษย์ จะพยายามทำบุญกุศลล้างบาป

ย่นบาต ให้หันเนื้อเปรตนรกผู้^๕ออกเป็น 11 ส่วนเท่าๆ กัน 7 ส่วน
เก็บไว้ให้ภรรยา 3 ส่วนให้ลูก 1 ส่วนคืนให้แก่เปรตนรกเพื่อเป็นเนื้อของ
ตัวเอง แล้วปล่อยให้เกิดในโลกมนุษย์ เป็นลูกทาสในบ้านญาติของภรรยา
เมื่อเกิดมา มีร่างกายผ่ายผอมผิดปกติ ต้องทำงานหนักใช้กรรมอยู่ถึง 7 ชาติ
จึงได้เกิดใหม่เป็นคนธรรมดาเมื่อ^๖นั้นจะกิน

สารัตถะ (theme) ของนิทานเรื่องนี้คือ การโกงเป็นบาปที่ก่อให้เกิดความ
ทุกข์ต่อตนเองและครอบครัว

เรื่อง^๗ที่ 4 ชายทุตแฉสวน

นิทานเรื่องนี้ยกขึ้นมาประกอบคำสอนมิให้ผิดศีลข้อกาเม โทษของ
ความผิดในศีลข้อนี้ จะต้องตกนรกอเวจี

เนื้อเรื่องย่อมีดังนี้ ชายผู้หนึ่งเป็นโรคชั้ทุต อาศัยนอนตามร่มไม้อยู่
ริมสวน ไม่มีเสื้อผ้า^๘ จึงเปลือยกายไปขอทานเขากินในตอนกลางคืน อยู่มา
วันหนึ่งได้เที่ยวขอทานในเมืองจนถึงวังหลวงพระราชเทวีได้เห็นชายทุต
เปลือยกายมาขอทานก็ตกใจ และได้ให้อาหารไปเป็นทาน และอนุญาตให้นอน
ข้างวังได้ พอตกกลางคืนพระราชเทวีรู้สึกคิดถึงชายทุต จึงเอาน้ำเต้าผูกเชือก
หย่อนลงไปให้ดื่ม^๙น้ำ พอตกคึก พระราชาบรรทมหลับแล้ว ก็แอบลงมาหา
ชายชั้ทุตด้วยนิสัยมักมากในกาม ซึ่งชายชั้ทุตก็ยินดีทั้งสอง จึงเป็นชู้กัน ไม่มี
ใครรู้เห็น ต่อมาชายชั้ทุตโรคกำเริบจนถึงแก่ความตาย แล้วไปรับโทษอยู่ใน
นรกอเวจี

ต่อมาพระราชเทวีก็งครรภ์ พอพระราชาทรงทราบก็ทวีความรักเพราะ
นางจะมีพระกุมาร ครั้นถึงกำหนดคลอดเด็กขวางตัว นางเสียเลือดมากจนถึง
แก่ความตาย แล้วไปรับโทษอยู่ในนรกอเวจีเช่นเดียวกับชายทุต

ส่วนพระราชาทรงเศร้าโศกอาลัยรักพระราชเทวีเป็นอันมาก ทรงจัดงานพิธีศพอย่างสมเกียรติ ทำบุญกุศลต่างๆ มากมาย เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้พระราชเทวี แต่กุศลไปไม่ถึงเพราะบาปของนางหนักมาก เทวดาได้แบ่งส่วนกุศลออกเป็นสามส่วน แล้วเอาส่วนหนึ่งในสามมาแบ่งย่อยลงเป็นสามส่วนอีกทีหนึ่ง ส่งหนึ่งส่วนไปให้พระราชเทวีที่เหลือทั้งหมดรักษาไว้ให้พระราชซึ่งทรงมีพระบารมี อายุยังยืนนานถึง 120 ปีจึงสวรรคตไปเกิดบนสวรรค์ แต่ไม่ทรงพบพระราชเทวี จึงทรงสงสัยว่าบุญกุศลที่ทรงอุทิศไปให้นางก็มากเหลือหลาย เหตุใดจึงไม่ช่วยให้นางขึ้นสวรรค์ พระอินทร์คุเหตุการณ์แล้วได้แก้สงสัยพระราช ทูลพระราชว่า พระราชเทวีก่อนอยู่เมืองมนุษย์ได้แอบเล่นชู้กับชายชู้ตขอทาน เมื่อตายไปจึงต้องไปใช้เวรกรรมในนรก ให้พระราชเสด็จไปทอศพระเนตร ครั้นพระราชได้ทอศพระเนตรเห็นนางถูกล่ามติดกับชายชู้ตก็เกิดเวทนาใคร่ช่วยนางให้พ้นทุกข์ในนรก บุญวาสนาของพระราชก็สามารถช่วยดึงตัวนางออกจากชายชู้ตได้ และช่วยให้นางได้ไปเกิดในมนุษย์โลก ส่วนชายชู้ตต้องอยู่ใช้เวรกรรมต่อไป

“... บุญเจ้าผัวมาชู้เสียวหนึ่ง	จึงมาถึงเอาตัวออกพัน
ทุกข์เหลือล้นทนอยู่เหิงนาน	มีประมาณเจ็ดปีเมืองฟ้า
นับลุ่มหล้าได้ช้อยชาวปี	ชายทูกหนีผลัดไกลช้อยโยชน
บุญบ่โผคตกซ้ำเจ็ดปี	นางเทวีหนีเอาตัวรอด
บุญผัวช้อยคงเกิดเมืองคน	

หมายความว่า บุญวาสนาของผัวมาชู้เสียวหนึ่ง จึงพาตัวออกจากความทุกข์ที่ได้รับอยู่เป็นเวลานานเท่ากับเจ็ดปีเมืองสวรรค์ หรือ 120 ปีเมือง

มนุษย์ ส่วนชายทุกคนต้องรับกรรมอยู่อีก 7 ปี พระราชเทวีได้รอกศว์ไปเกิด เมืองมนุษย์เพราะบุญวาสนาของผัวมาช่วยถึงขึ้นไป

สารัตถะ (theme) ของนิทานเรื่องนี้คือโทษของการละเมิดศีลข้อกาเมและความดีกับบารมี ของสามีช่วยบันเทาโทษให้แก่ภรรยาผู้ผิดได้

2) อิทธิพล (Influences)

วรรณกรรมอีสานเรื่อง “กาพย์ปู่สอนหลาน” เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน (Didactic literature) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ความรู้ในเชิงจริยธรรม มีบทบาทสำคัญทางการศึกษาอบรมจิตใจ และนำทางไปสู่อุดมการณ์อันสูงของชีวิต แรกๆ ก็คงเป็นแนวปฏิบัติของชีวิตคนในสังคมเดียวกัน ต่อมาก็ได้พัฒนาขึ้นเป็นระบบการดำเนินชีวิต ให้สมัยที่การจัดการศึกษาระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นกลไกกำหนดระบบชีวิตของคนในสังคมให้เป็นแบบเดียวกันยังไม่มี และยังไม่แพร่หลาย วรรณกรรมประเภทคำสอนก็ได้ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ในด้านต่างๆ ให้แก่ประชาชน ผู้ที่นำไปเผยแพร่ได้แก่พระสงฆ์ที่แสดงพระธรรม ความวิถวาราม ซึ่งเป็นที่เคารพเชื่อฟังของประชาชน นอกจากนี้ก็ได้แก่คณะหมอลำที่เดินทางไปตามเมืองต่างๆ โดยนำวรรณกรรมไปร้องรำประกอบ การแสดงแบบต่างๆ ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้สื่อข่าวสารจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่งด้วย ดังนั้นจึงเป็นที่ยอมรับว่า วรรณกรรมคำสอนได้มีส่วนสร้างระบบความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยปลูกฝังอุดมการณ์อันสูงส่งที่ทุกคนในสังคมยึดถือ ถือได้ และฟังได้ คนอีสานที่ฉลาดมักจะถูกจกด้วยด้วยคำคมคาย มีลักษณะเจ้าบท เจ้ากลอน มีภาษิตที่เฉียบแหลม (หรือคำพญา เพี้ยนมาจาก

คำปณิญา) ไว้อ้างอิง พรรณกรรมนี้ มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของคนไทย ภาควิชาภาษามาจนทราบเท่าทุกวันนี้

3) สัมพันธภาพ (Relations)

ทั้งได้กล่าวแล้วว่า พรรณคดีเรื่อง “กาพย์ป่วนหลาน” ประกอบด้วย นิทานหลายเรื่อง และมีอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งสามารถดึงไปเทียบเคียงกับเรื่องของ “เลเว่ดินกับสุนัข” ของอังกฤษ ในฐานะที่บังเอิญเหมือนกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความคิดของคนเราไม่ว่าจะอยู่ ณ แห่งหนตำบลใดมักจะมีลักษณะ คล้ายคลึงกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยงก็ประกอบด้วยความรัก ความไว้วางใจและความศรัทธาเสมอ บางครั้งก็เกิดพลากปลั่งเข้าใจผิดซึ่งเป็น สาเหตุแห่งความเศร้าเสียใจได้ด้วย ดังนั้นงานเรื่องหมาลา กับเรื่องของเลเว่ดิน กับสุนัข

วรรณกรรมที่เกิดต่อเนื่องจาก “กาพย์ป่วนหลาน” ก็คือ “กาพย์ หลานสอนปู่” ซึ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเป็นกันเองของคนต่างวัยใน สังคม การเรียนรู้จากซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่นั้น จะเกิดขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อบุคคลทั้งสองวัยมีความรักใคร่เป็นกันเองจนปราศจากทิฐิ

สัมพันธภาพในวรรณกรรม “กาพย์ป่วนหลาน” กับวรรณกรรมอื่นๆ มีดังนี้เช่น

- ทิโตปเทศ ในเรื่องกรรภมิตร ลักษณะคนดีและไม่ดี และการวางตัว
- อีทิลิบสอง คองสิบตี ในเรื่องการปกครอง

— เรื่องคอกกุหลาบ (Le Roman de la Rose) ในเรื่องมรรยาทงาม
และการใช้คำพูด

ฯลฯ

ฯลฯ

4) ศาสตร์ (Sciences)

คือวิชาความรู้อันเป็นวิทยาการซึ่งแทรกซ่อนอยู่ในวรรณกรรม หรือ
วิทยาการที่ผู้แต่งใช้เป็นพื้นฐาน หรือใช้เป็นแกนสำคัญของการแต่ง เช่น
จรรยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ยุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยา ฯลฯ

ในวรรณคดีอีสานเรื่อง “กาพย์ป่วนหลาน” นี้ ศาสตร์ที่สำคัญที่สุด
ซึ่งเป็นแกนของการแต่งก็คือ *จรรยาธรรม* อันเป็นคติธรรมในการครองชีวิต
ทั้งชีวิตส่วนตัว และชีวิตทางสังคม ประกอบด้วยความรู้ ความเข้าใจในสิ่ง
ที่ดีและเลว สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ รู้จักหลักธรรม
การมีมารยาทและความประพฤติเบ็ดเตล็ด เช่น การทำงาน การพูดจา การ
แสวงหาความรู้ การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ฯลฯ

ตัวอย่าง — แนะนำให้รู้จักสิ่งที่ดี และไม่

“อยู่นำกันมีคุณพันสิ่ง คุณหนึ่งนั้น ชำมน้ำพายเรือ”

การอยู่ร่วมกันมีคุณประโยชน์มากมาย คุณอย่างหนึ่งคือ เมื่อจะข้ามน้ำ
ก็จะได้ช่วยกันพายเรือ

“มีเขื่อน บ่มีฝากัน กับตีหนึ่ง มีนาบ่มีช่องนั้นกับตีหนึ่ง

มีปล่องบ่มีฝาคันกับตีหนึ่ง มีวัดบ่มีสงฆ์กับตีหนึ่ง ...”

บ้านไม่มีฝาคือสิ่งไม่ดีอย่างหนึ่ง นาไม่มีร่องน้ำเป็นสิ่งที่ไม่ดีอีกอย่าง
หนึ่ง ช่องที่ไม่มีฝาคือสิ่งที่ไม่ดีอีกอย่างหนึ่ง วัดที่ไม่มีพระสงฆ์ก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีอีกอย่างหนึ่ง ...”

“ไว้ดีกว่าว่าเป็นเหย้า นั้นก็ถ้อยหนึ่ง
เหย้าความเว้ายังอึงแต่โต นั้นก็ถ้อยหนึ่ง...”

พูดเอาเองว่าคนอื่นไม่ดี เป็นสิ่งเลวอย่างหนึ่ง เปลี่ยนมาพูดยกยอแต่ตัวเอง ก็เป็นสิ่งเลวอย่างหนึ่ง...

— การยอมรับความเปลี่ยนแปลง ความจริง ความแตกต่างของบุคคล

“อยู่ไปเหิงบ่เคื่อนมันส่วย มักจักเป็นมุกม้วยด้วยจิตใจคน
จักกลใจของคนเกิดใหม่ อยากรเป็นใหญ่กำเนิกเป็นคน”

ถ้ามีชีวิตอยู่ต่อไปนาน ๆ จะพบว่าในอนาคตทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเปลี่ยนแปลงไป จิตใจคนจะตกต่ำลง คนที่เกิดมาที่หลังก็ทะเยอทะยานอยากเป็นใหญ่เป็นโต ...

“ให้เจ้าซอมสัตว์งูยาวยิ่ง บ่มีตึงมือตีนบ่มี
ควักไปมันไวปานม้า บ่ไปค้ำมันบ่มีหัว
มีแต่ตัวแบนตีนไปได้ นกจับไม้แม่ไก่แม่กา
นมบ่มีเลี้ยงลูกยัวใหญ่ สัตว์โตโคบ่มีกระดูก
เอาใหญ่ผูกเป็นยังห่อโต โพรสัตว์เกิดมาปางก่อน
บ่ห่อนอ้ออวกเว้าอสูง บุญหากจงไปหาจึงได้”

ให้เจ้าสังเกตุกุงตัวยาว ๆ ซึ่งไม่มีมือเท้า แต่เลื้อยเร็วเท่า ๆ กับม้า ส่วนปูนั้นก็ไม่มีหัวมีแต่ตัวกับเท้า ซึ่งสามารถไปไหน ๆ ก็ได้ นก ไก่ กา ไม่มีนมก็ยังเลี้ยงลูกให้เจริญเติบโตขึ้น สัตว์ที่ไม่มีกระดูกก็ยังสามารถชกโยห่อหุ้มตัวเองได้ (จงดูเหยียง) พระโพรสัตว์ที่เกิดในสมัยก่อน ไม่เคยอวกอ้อยกตัว

หากแต่บารมีที่ได้ชักนำพระองค์ (ให้ได้เป็นพระโพธิสัตว์) หมายความว่า
สัตว์และบุคคลต่างก็มีลักษณะแตกต่างกัน มีวิถีไปสู่ความสำเร็จแตกต่างกัน
ไม่ควรดูถูกดูแคลน ควรยอมรับความแตกต่างของแต่ละบุคคล

“เขื่อนลำน้อย แข่งขั้วแห่งเต็ม” เรือลำน้อยยิ่งเร็วด้วยแล้วน้ำก็เต็มล้น
อย่างรวดเร็ว หมายความว่า ผู้น้อยเมื่อมีความฝึก หรือความซื่อเพียงเล็กน้อย
ความดีก็คึกเหมือนจะสูญไป

— การทำงาน

“ไม่ลำเค็ญข้อมขั้วไขว่ ไพร่บ่พร้อมแปลงบ้านบ่เป็น”
ไม้ต้นเดียวทำรั้วไม่ได้ ผู้คนไม่พร้อมย่อมสร้างบ้านสร้างเรือนไม่สำเร็จ
หมายความว่า การทำงานถ้าไม่พร้อมทั้งด้านวัสดุและบุคคลก็ย่อมไม่ได้รับ
ความสำเร็จ

“กินเข้าแล้วหาเวียกหาการ หลานผู้หญิงหาไหมหูกฝ้าย
หลานผู้ชายจักคอกเหลาหวาย อันเป็นสายฝนเชือกผืนปอ”

รับประทานอาหารเสร็จแล้วให้ทำงานมาทำ เช่นผู้หญิงก็หาไหมหูกฝ้าย
มาทอผ้า หลานผู้ชายก็ให้จักคอกเหลาหวาย หรือหาปอมาพันเชือก...

— การปฏิบัติคนต่อผู้อื่น

“ทำเป็นขุนให้มีใจกว้าง อย่าอวดอ้างความรู้ บ่ถาม”
ถ้าเป็นเจ้านายให้มีใจคอกว้างขวาง อย่าทะนงว่ามีความรู้แล้วไม่ถาม
(ความรู้ความคิด) ของคนอื่น

“.....เฟิ่นนังให้โตอย่างนังหัว การจำควหาไผบ่ได้”

คนอื่นร้องไห้ เราอย่าหัวเราะ เมื่อมีเหตุเภทภัยมาถึงจะไม่มีใครช่วยเหลือ
หมายความว่า ให้มีความเห็นใจผู้อื่น ให้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน เพื่อจะไร
ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อมีภัย

“คนใจเบือนอย่าเอาเป็นมิตร” คนที่ไม่ซื่ออย่าคบเป็นเพื่อน
“ข้าล็กหนีอย่าเอาหลายเทื่อ” วันกินเมื่ออย่าไว้ในเขื่อน
คนใจเบือนอย่าเป็นพี่น้อง มันจักเป็นล้องค้องคือเกี่ยวสองคม”

ข้าไพร่ที่หนีไปหลายครั้งแล้วอย่าได้รับเลี้ยงไว้อีก เปรียบเหมือนยาพิษ
ไม่ควรเก็บไว้ในบ้าน คนใจกอกอย่านับถือเป็นญาติ เปรียบเหมือนเคียวที่มี
สองคม ย่อมเป็นอันตราย

— การพูดจา คำพูด ข่าวลือ

“อย่าออบออบซอแซปากเว้า” ฝ่าเขื่อนเจ้ามันบังตา”
อย่าพูดสิ่งที่ไม่ดีหรือนินทาคนอื่น เพราะว่าฝ่าบ้านมันบังตาเราอยู่
(อาจจะมีคนมาแอบฟังได้)

“เว้าโมโหยกคนแทนชั้น” นั้นก็ด้อยหนึ่ง เว้าชั้นสิ้นเข็ดหน้าบ่อาย
นั้นก็ด้อยหนึ่งโตผู้ต่ำเว้าสูงผู้สูง” นั้นก็ด้อยหนึ่ง”

การพูดจาหลงตนยกยอตนเองนั้นเป็นสิ่งเลวประการหนึ่ง พูดหน้ากำนๆ
ไม่อายนั้นก็เป็นสิ่งเลวประการหนึ่ง เป็นผู้น้อยพูดจาชักนำผู้ใหญ่นั้นก็เป็น
สิ่งเลวประการหนึ่ง

“ความไกลตาฟังคุให้ดี” คึกพุนพี แม่้นความเคียว”
ข่าวลือต้องฟังให้ดีถ้วน คึกให้รอบคอบอย่าฟังความข้างเดียว

— การแสวงหาความสุข

“เป็นคนโนให้เขียนความชู้ เข็คู้หลู้เขาบมีย่า
เข็คข้าง่าเขาบมีย่าน ไปเที่ยวบ้านให้เบ็งหนทาง”

เป็นคนโนสังคมให้เล่าเรียนหาความรู้ แล้วทำคนให้ (สมกับความรู้)
ตำรวมเพื่อคนอื่นจะได้ยาเกรง ถ้าทำทัวชอมช้อไม่มีสง่า คนก็จะไม่กลัว

— การคงตัวอยู่ในศีลธรรม

“ผัวเพิ่นยัวอย่าขันเป็นชู้ ไผขันสู้คงสู๋ อบาย”
สามี่เขามือยู่อย่าเป็นชู้ ไกรก็้อทำเช่นนั้นได้ชื้อว่านำคนเข้าสู่ความเสื่อม
“กั้งเที่ยงไว้มีศีลสี่ทัว บ่ฆ่าสัตว์มากินกับเข่า
ของมีเจ้าบ่ไค้ช่มเห็ง เมียของเขาบได้จับต้อง
บ่เกี่ยวข้องคำหล่ายทัวะพราง ศีลสี่ทัวอันนี้เป็นเค้า

จงกั้งคนไว้ให้เที่ยงธรรมตามศีลสี่ชื้อ ก็้อห้ามฆ่าสัตว์มาเป็นอาหาร
สิ่งของที่มีเจ้าของอย่านำมาเป็นของตน อย่าแทะต้องภรรยาของผู้อื่น ไม่โกหก
หลอกหลวง ศีลทั้งสี่นี้เป็นหลักเบ็งกั้ง

— การประพฤติคนให้เหมาะกับกาลเทศะ

“เที่ยวทางไกลเหลียวหลังเหลียวหน้า กิดชู้ชู้ก็แล้วจึงนอน”
เดินทางไกลให้ระมัดระวัง กิดรอบคอบก่อนนอนพัก
“เตียงยามค้ำอย่างนั่งหนทาง เกินกลางคืนอย่าสู้เที่ยวบ้าน
เข้าเดือนกว้างเลี้ยงหมู่หมูหมา ตกหมู่ชุนช่วยชุนเกือม้า
ตกหมู่ช่าช่วยช่าพายไซน ตกหมู่โจรช่วยหามไทเหล้า บู้เนอหลานเอย”

ตกกลางคืนอย่างนั่งคามถนนหนทาง คึกๆ อย่าเดินเที่ยวในหมู่บ้าน
ถ้าเข้าป่าให้เลี้ยงสุนัขไว้ ถ้าเข้าไปอยู่ในกลุ่มขุนนางจงช่วยเลี้ยงม้า ถ้าเข้าไป
อยู่ในกลุ่มพวกราชให้ช่วยสะพายห่อผ้า ถ้าเข้าไปอยู่ในกลุ่มโจรให้ช่วยหามไห
ใส่เหล้า (หมายความว่า ให้ระวังคนให้พ้นจากอันตราย และพยายามทำ
คุณประโยชน์ให้กับสังคมที่ตนเข้าไปอยู่ร่วมด้วย)

“คนหมู่ไถมักนอนตื่นสาย เทพะกาหนหวยค่าพ้อย
ให้สุกช้อยตกต่ำลง”

คนที่ชอบนอนตื่นสายนั้น เทพคาท่านรำคาญและค่าสามแข่งให้พบ
แต่ความวิบัติตกต่ำ เสื่อมทราม

— เกียรติของสตรี

“สาวชู้ชายเสียกายแต่ต่าง เห็นแม่ฮ้างเขาจึงตามหา”

หญิงสาวได้เสียกับชาย (โดยไม่แต่งงาน) นั้นน่าเสียกายศักดิ์ศรีค่าตัว
เมื่อเวรร้างกันก็จะมีผู้ขุดขี้ขึ้น

“ได้เมียผู้ค้ำปานแก้วคุณเล่า ได้เมียผู้ช่างปานแก้วคุณเฮือน

ได้เมียผู้ค้ำเบือนปานกุมหมุในคอก ได้เมียผู้ฟอกปานแก้วไม้ทางปลาย”

ถ้าได้ภรรยาผู้ค้ำเปรียบเหมือนได้แก้วไว้ใต้ถุนบ้าน ถ้าภรรยาเป็นช่างมี
ฝีมือค้ำเปรียบเหมือนได้แก้วไว้บนบ้าน ถ้าภรรยาไม่ซื่อตรงเปรียบเหมือน
ไล่จับหมุในคอก ถ้าได้ภรรยาฟอกลอกเปรียบเหมือนลากไม้ค้ำนปลาย

— เกียรติของลูกผู้ชาย

“เป็นคนชายอย่าสู้ชายช้อย อย่าได้เข็ดใจโลกคงซ้ำพวยโถง

อย่าได้เข็ดใจโงงเสมอคนผีบ้า อย่าได้เข็ดงัวเงีเสมอซ้ำหลงทาง”

เป็นผู้ชายอย่าทำสิ่งที่เสียเกียรติ อย่าทำสิ่งไรสาระเหมือนชู้ข้าสะพายถุงย่าม
อย่าทำสิ่งเปะปะ เชื้อช่า เสมือนคนบ้า อย่าทำการอย่างจ้วงเจียง เหมือนชู้ข้า
หลงทาง

สิ่งที่ยกมาทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อย ของคำสอน อบรมจิตใจ
มารยาท และความประพฤติที่ดีจาก “กัณฑ์ป้อนหลาน” เท่านั้น นับเป็น
กวีนิพนธ์เก่าแก่ที่สร้างสรรค์ระบบชีวิตสังคม บนรากฐานของคุณธรรม ความดี
ความรัก ความเข้าใจ และความจริง.